

E2 Tutkimuksen selvitys VST ry:lle

Loppuraportti 30.4.2024

RAPORTIN SISÄLTÖ

1. Tausta.....	3
2. Toimeksiannon tavoitteet ja aineisto.....	4
3. Tulokset.....	6
4. Yhteenveto.....	24

I. TAUSTA

- Nykylainsäädännön mukaan vapaan sivistystyön eli kansalaisopistojen, kansanopistojen, opintokeskusten, kesäyliopistojen ja liikunnan koulutuskeskusten tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta (Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998/632).*
- Toimintansa kehittämiseksi VST ry on tilannut selvityksen siitä, miten päättäjät näkevät vapaan sivistystyön yhteiskunnallisen merkityksen ja tulevaisuuden.
- E2 Tutkimus on toteuttanut selvityksen, jonka tulokset on koottu tähän raporttiin.

*Lähde: Vapaa sivistystyö. Eilen, tänään ja huomenna. 2019. Pätäri, Teräsahde, Harju, Manninen & Heikkinen.

2.TOIMEKSI- ANNON TAVOITTEET JA AINEISTO

Selvityksen tavoitteena on kartoittaa vapaan sivistystyön yhteiskunnallista merkitystä tulevaisuuden näkökulmasta.

Työ toteutetaan osana VST ry:n koordinoimaa Vapaan sivistystyön vapaus ja vastuu -ohjelmaa.

Selvityksellä etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

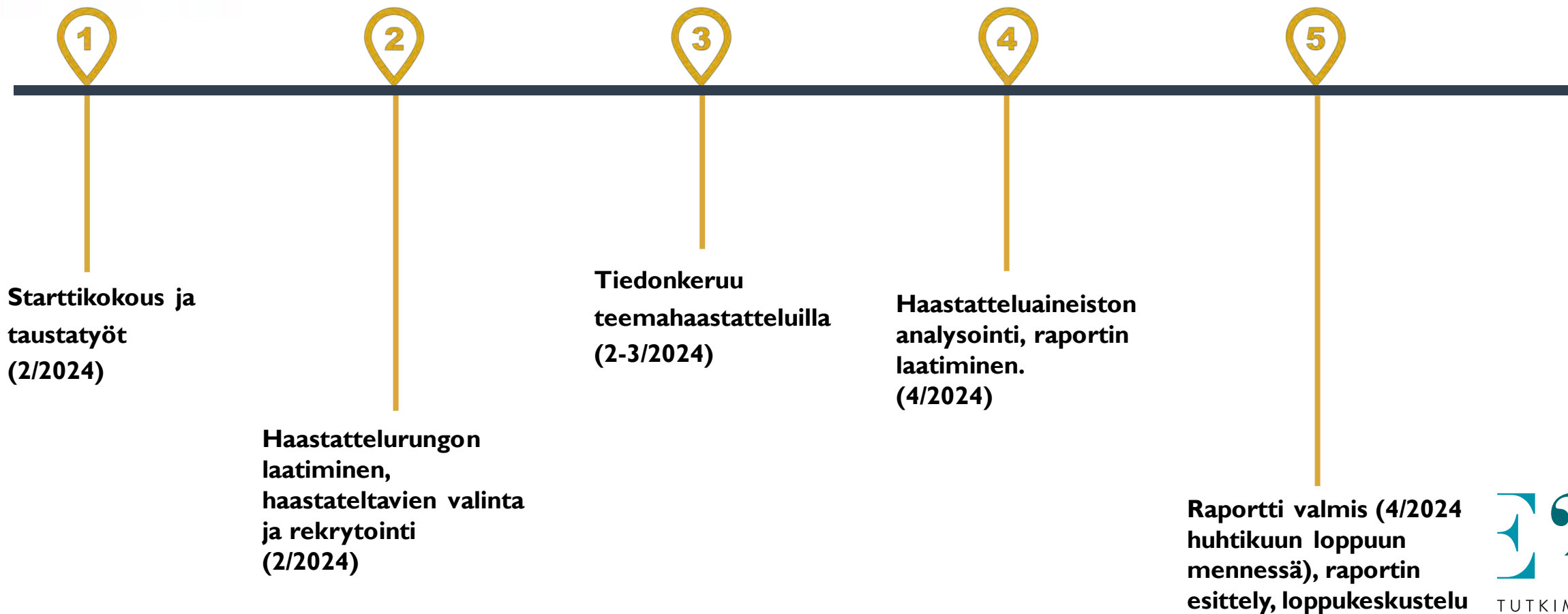
- Mikä on vapaan sivistystyön oppilaitosten merkitys ja vaikuttavuus suomalaisen yhteiskunnan ja koulutusjärjestelmän näkökulmasta?
- Mikä on vapaan sivistystyön oppilaitosten merkitys elinikäisen oppimisen näkökulmasta?
- Mitkä ovat vapaan sivistystyön oppilaitosten tulevaisuuden tehtäviä yhteiskunnallisesti ja koulutusjärjestelmän näkökulmasta?

E2 Tutkimus haastatteli helmi-maaliskuun 2024 aikana 11 päättäjää ja korkeassa asiantuntija-asemassa olevaa henkilöä.

Päättäjien joukossa on edustajia sekä hallitus- että oppositiopuolueista.

TYÖVAIHEIDEN AIKATAULU

Läpivientiaika helmikuu-huhtikuu 2024

3. TULOKSET

VAPAAN SIVISTYSTYÖN MERKITYS JA

TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT

Päätäjien näkemykset

YHTEISKUNNALLINEN MERKITYS TÄLLÄ HETKELLÄ

VAPAALLA SIVISTYSTYÖLLÄ ON ARVOKAS, POHJOISMAINEN PERINTÖ

- Täydentää ja välillä myös paikkaa julkisen sektorin koulutustarjontaa
- Itsensä kehittämisen mahdollistaja läpi elämänvaiheiden
- Toimii yhteiskunnallisena kohtauspaikkana: mm. eri ikäryhmät, maahanmuuttajat, yksinäiset
- Taloudellinen saavutettavuus luo mahdollisuuksien tasa-arvoa

Vapaan sivistystyön vahvuus on sen ketteryys vastata yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin.

NOSTOJA AINEISTOSTA:

”Kyllä sillä [vapaalla sivistystyöllä] on valtava ihmisten hyvinvointia ja kehitystä tukeva merkitys. Ja sitten monessa eri nivelvaiheessa, kun notkeita organisaatiota, vaikka kansanopistotkin, niin ne täyttää sitä puuttuvaa julkisten palvelujen [paikkaa] ihmisen eri elämänvaiheissa.”

”Kyllähän niillä [vst:n oppilaitoksilla] on valtava merkitys ihmisten elämälle. Ne on saavutettavissa ja niillä on ollut matalat kustannukset, joka on tietysti ihan ykkösjuttu. Eri ikäryhmät kohtaa, mikä ei välttämättä tapahdu läheskään kaikissa paikoissa.”

”Musta vapaalla sivistystyöllä on ollut iso merkitys siinä, että me ollaan rakennettu tavallaan sellaista kansan sivistystä ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia erilaisissa elämäntilanteissa oleville ihmisille, köyhille ja rikkaille, täydentää omaa osaamistaan, löytää mielekkäitä harrastuksia, oppia uusia asioita läpi elämän.”

Päättäjät ja asiantuntijat nimeävät vapaalle sivistystyölle kolme yhteiskunnallista tehtävää:

”Mä näen tavallaan kolme funktiota. Mä näen, että se keskeinen funktio kytkeytyy siihen yksittäisten ihmisten henkisen kasvun tukemiseen, jolla on tietysti merkityksellisyyden myötä hyvin vahva kytkentä hyvinvointiin. Sitten mä näen, että on olemassa toinen hyvin keskeinen tehtävä, joka on sitten, tää kytkentä demokratiaan, kansalaisena toimimiseen, siihen liittyviin valmiuksiin ja mä sanoisin, semmoiseen yhteiskunnallisen muutoksen ymmärtämiseen ja siihen sopeutumiseen. Ja sitten kolmantena tasona on sitten tietysti se, että varmaan on asioita, jotka kytkeytyy sitten vahvemmin semmoiseen ammatillisten valmiuksien ylläpitämiseen.”

OPPILAITOKSET OVAT JÄÄMÄSSÄ AJASTA JÄLKEEN

Vapaan sivistystyön riskeiksi nimettiin:

- Käsitteen huono tunnettuus (ei tiedetä, mitä vapaa sivistystyö on)
- Heikko itsepuolustus (asemaa on vaikea puolustaa, jos merkitystä ei ymmärretä)
- Rakenteiden uudistustarve (toimintojen tarkistaminen ja päällekkäisyyksien karsiminen, rakennuskannan käyttöasteen arviointi)
- Asenteiden ja arvojen muutos (toimintaan voi liittyä hyvinkin kielteisiä ennakkoluuloja)

”Käsite [vapaa sivistystyö] on iso ongelma. Juuri kukaan ei osaa edes eduskunnassa käytännössä selittää, mitä se tarkoittaa. Jos asialle haluaa yhteiskunnallisempaa menestystä, sitä pitäisi kyetä avaamaan.”

”Jotta jotakin voisi vaalia, niin sen merkitys pitää ymmärtää.”

”Varmaan se kysymys enemmän liittyy siihen, että miten huolehditaan siitä, että ihmiset löytää sen [vst:n oppilaitosten toiminnan] pariin ja sitten toisaalta, että se on kustannustehokasta.”

”Ja sitten, ehkä tässä viime vuosina valitettavasti on nähty se, että nää erilaiset kulttuurisodat niin kuin leviää kaikille mahdollisille elämänalueille [–] ja se mikä leimaa sitä keskustelua, että nyt jossain joku viininmaistelukurssi, että tää [vapaa sivistystyö] nyt on ainakin ihan turhaa rahanmenoa.”

**MERKITYS UNOHTUU, JOS SIITÄ EI
MUISTUTETA**

”Sitten voi olla, että on syntynyt sitten jo polvia meillekin, jotka ei tunne sitä vapaata sivistystä, koska meillä on sitten muut koulutusmahdollisuudet ja harrastusmahdollisuudet, vapaa-ajan vietto, niin ne on kovin paljon laajentuneet.”

TOIMINTAYMPÄRISTÖ MUUTTUU

Mihin sivistystyössä on varauduttava?

- Suhdanteet, julkisen talouden tila (oppilaitoksilta peräänkuulutetaan taloudellista sopeutumista)
- Poliittinen paine (vapaan sivistystyön leikkauksia voi olla poliittisesti helpompi perustella ulospäin kuin perus- tai korkeakoulutuksen leikkauksia)
- Kilpailun koventuminen (monet muutkin toimijat ja tahot tavoittelevat ihmisten aikaa ja huomiota)
- Osaamisen keskittyminen (oppilaitosten pitäisi pystyä tavoittamaan myös ihmiset, jotka eivät lähtökohtaisesti koulutuksen pariin hakeudu)

”

”[–] vapaan sivistystyön parissa on ollut varmasti niin kun hyvien talousaikojen tai näennäisesti hyvien talousaikojen tuomaa pöhötystä, jonka mukana uhkaa mennä sitten todellinen hyvä vapaa sivistystyö, jos se päätyy vielä suuremmaksi leikkauskohteeksi.”

”[–] poliittisella tasolla suuret paineet tehdä jotain panostuksia siihen peruskouluun ja silloin mä näen, että vaarana on se, että vapaa sivistystyö nähdään toissijaisena kivana puuhasteluna. Että sitten tavallaan sieltä voidaan leikata niin sitä edes koeta, että siinä leikattaisiin koulutuksesta tai sivistyksestä.”

”Tähän [vapaa sivistystyö] [–] elää osittain myöskin kilpailulla markkinoilla tällä hetkellä ja sitten on kysymys siitä, että miten se kysyntä ja tarjonta kohtaa, että mille asialle on kiinnostusta.”

”

VAPAA SIVISTYSTYÖ TUO MERKITYSTÄ
ELÄMÄÄN MUUTOSTEN MAAILMASSA

**Keskellä muutosta ihmiset etsivät elämälleen merkitystä.
Tämä on vapaan sivistystyön toimijoille mahdollisuus:**

*”Kyllä sitä [vapaata sivistystyötä] tarvitaan vielä enemmän kuin aikaisemmin. Että aina, kun on tällainen iso yhteiskunnallinen murrosaika meneillään niin kuin nyt on, missä monet asiat muuttuu ja maailma on vaikeasti selitettävä ja se aiheuttaa ihmisissä turhautumista ja pelkoa, niin **tällaisena aikana sillä on tosi iso merkitys tällä vapaalla sivistystyöllä.**”*

KENELLE TOIMINTAA KANNATTAISI SUUNNATA?

Oppilaitosten ketteryys auttaa tavoittamaan uusia ryhmiä

- Kaikki ikäryhmät nähdään oppilaitosten toiminnan kannalta yhtä tärkeiksi (haastateltujen näkemyksissä on kuitenkin hajontaa)
- Työelämän ulkopuolella oleville vapaa sivistystyö antaa mahdollisuuden pitää yllä osaamista (työttömät voivat hankkia työelämässä vaadittuja taitoja, lisäksi ikääntyvän väestön potentiaalin hyödyntäminen)
- Yksinäisille toiminta tarjoaa tilaisuuden kohdata muita ihmisiä (luo hyvinvointia, ehkäisee yksinäisyyteen liittyviä yhteiskunnan ongelmia)

”

[–] kyllä se vaan olisi **työttömällekin** ihmiselle aika tärkeää, että jos vaan olisi suinkin rahaa, niin voisi vaikka opiskella kieltä tai jotakin. Niin sitten voisi tulla semmoinen **pääsy yhteiskuntaan kiinni taas** ja näin pois päin.”

[–] meillä on **kasvava ikääntyvä väestönosa**, joka on kuitenkin myös samaan aikaan terveempää ja parempi kuntoisempaa ja jopa monet heistä haluaisivat pysyä työelämässä pidempään. Ja toki meillä on sitten sellaista kestävyysvajeesta kumpuavaa tarvetta, niin **pitää pidempään työelämässä [–]**”

”Esimerkiksi joku kansalais-, työväenopistojen tarjonta voi olla todellinen henkireikä, joka tuo semmoisen **mahdollisuuden olla yhteydessä luonnollisella tavalla muihin ihmisiin**. Ja kuitenkin löytää samalla sitten vaihtelua siihen omaan arkeen.

”

Maahanmuuttajataustaiset nähdään kasvavana kohderyhmänä

(kielen ja suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden/käytäntöjen opiskelu, työelämässä vaadittavat taidot)

*”Kyllä on semmoisia ryhmiä, jotka mä luulen, et tavoitetaan [yleisesti] aika huonosti tällä hetkellä, mutta joilla olisi iso tarve. Maahanmuuttajataustaiset ihmiset, jotka on meille suomalaisena yhteiskuntana iso haaste, että miten me onnistutaan siinä, **että he kokee kuuluvansa tähän yhteisöön ja myöskin haluaa sitä kautta tuoda oman panoksensa tähän yhteiskunnan rakentamiseen. Että se on ehdottomasti iso ryhmä.**”*

Päättäjät arvioivat aikuiskoulutustuen lopetuksen avaavan vapaan sivistystyön oppilaitoksille uusia mahdollisuuksia:

*”Mä näen kyllä, että nyt kun tämmöiset tietynlaiset aikuiskoulutuksen tuet ja muut joudutaan taloudellisista syistä Suomessa ajamaan alas tai lopettamaan, niin kyllä mä näen, että erityisesti jos ajatellaan nyt teknologiaan, digitalisaatioon liittyviä taitoja ja hyödyntämistä, niin tämmöinen **varttuneempi väestö** on yksi sellainen ihan keskeinen koulutuksen kohde.”*

*”Sitä mä mielenkiinnolla odotan, että mitä tulee tapahtumaan aikuiskoulutuksessa nyt, jos tuo aikuiskoulutustuki loppuu kokonaan. Että löytyykö siihen sitten **joku uusi tapa järjestää aikuiskoulutusta jonkun muun lainsäädännön turvin** ja muutoin. Mutta en pysty arvioimaan, löytyisikö siihen vapaan sivistystyöntoimijoilla joku uusi rooli.”*

YHTEISKUNNAN MUUTOS LUO KYSYNTÄÄ UUSILLE TAIDOILLE

- **Teknologia- ja digitaidot** (teknologian nopea kehitys luo painetta pitää yllä väestön digitaitoja)
- **Dialogi- ja demokratiataidot** (vapaa sivistystyö turvaa yhteiskuntarauhaa tarjoamalla paikan dialogi- ja kansalaistaitojen harjoittelulle)
- **Lukutaito** (etenkin maahanmuuttajataustaisissa ryhmissä luku- ja kirjoitustaidon opetus, mutta myös kaikille kyky tunnistaa valeuutisia ja tekoälyn tuottamaa sisältöä)

”

”Kyllä mä ajattelen sitten myös, että kun nää on aikamoista vauhtia, nyt Suomenkin yhteiskunta ja talouselämän muuttuu, vaikkapa teknologian kehittymisen myötä, niin mistä sitten tavalliset ihmiset, **varttuneempi väki pääsee jyvälle siitä, että mitä se tekoäly on ja mitä se ei ole.** [–] mutta vapaalla sivistystyöllä on ihan ehdottomasti tällöinen koko **väestön ajantasalla pitämisen rooli**, että se ei ole väistynyt mihinkään.”

”[–] miten me muodostetaan **yhteistä ymmärrystä** tästä todellisuudesta. Tavallaan tällöinen niin kun **kyky käydä keskustelua** ja olla eri mieltä asioista kuitenkin rauhanomaisissa puitteissa ja toinen toisensa kohdaten, että tavallaan tällöiset dialogitaidot ja siihen liittyvän itsereflektion, itseymmärryksen vahvistaminen.”

”

Kestävä kehitys vaatii uusia kansalaistaitoja ja omasta motivaatiosta kumpuavaa asennemuutosta. Päättäjät arvioivat, että vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on hyvät mahdollisuudet edistää muutosta.

”[–] niitä [ilmastonmuutokseen liittyviä riskejä] ei voi jättää tulevien sukupolvien ratkaistaviksi, vaan ne edellyttää olemassa olevan aikuisväestön valmiutta muuttaa omia elintapojaan kestävämpään suuntaan ja se ei voi tapahtua käytännössä muuten kuin sen sisäisen – tai no varmaan joudutaan turvautumaan myöskin muihin ohjauksen keinoihin, mutta tavallaan sen sisäisen motivaation kautta tapahtuva muutos kuitenkin on sitten se kaikkein kestävin.”

”Se mitä ekologisesti kestäväns tulevaisuuden rakentamisessa tarvittaisiin, olisi myös sen yhteiskunnan uudistaminen, mutta tää peruskoulu on alisteinen sille yhteiskunnalle ja sitten peruskoulun tehtävä on ikään kuin säilyttää sitä nykyistä yhteiskuntaa ja sen valtarakenteita, ideologioita ja niin edelleen. Että tässä mielessä, jos katsotaan yhteiskunnan uudistamista niin siinä nää vapaan sivistystyön toimijat on sananmukaisesti paljon vapaampia.”

UUSIA TYÖKALUJA SIVISTYSTYÖLLE

*”Mun mielestä päinvastoin me ollaan yhä enemmän menossa sellaiseen maailmaan, missä tämä jatkuva osaamisen ja oppimisen kehittäminen, erilaiset epäviralliset kanavat korostuu, ja ikään kuin sitä **sivistystä pystytään tarjoamaan hyvinkin helpolla tavalla** ja uutta oppimista ilman, että sun täytyy mitään kurssia suorittaa. Ja tässä mä luulen, että jatkossa **teknologia** tulee olemaan, on ne sitten tämmöisiä **tekoälyopettajia verkossa**, jotka opettaa sulle ihan mitä vaan, milloin vaan, millä laitteella vaan, tai jotain muuta, niin mä luulen, että siihen suuntaan me ollaan enemmän matkalla.”*

MITEN VAPAAN SIVISTYSTYÖN MERKITYS
TEHDÄÄN NÄKYVÄKSI?

*”On se tulevaisuus sitten minkälainen tahansa yksityiskohdiltaan niin nää kaikki [yhteiskunnalliset kehityskulut] kyllä vahvasti viittaa siihen, että **vapaata sivistystyötä tarvitaan mieluummin enemmän kuin vähemmän.**”*

MAHDOLLISUUKSIIN TARTTUMINEN EDELLYTTÄÄ ALAN SISÄISTÄ MUUTOSTA

Päättäjät peräänkuuluttavat tarvetta vapaan sivistystyön sisäiselle uudistumiselle

Uudistumista pidetään välttämättömänä. Se edellyttää rohkeutta käydä kipeitäkin keskusteluja sekä sen pohtimista, mikä on sellaista toiminnan ydintä, jota ei saa uudistuessaan kadottaa, ja mistä sen sijaan pitää päästää irti.

Brändi kaipaa selkeyttämistä ja viestintä kehittämistä

Vapaan sivistystyön yhteiskunnallinen merkitys on saatava monipuolisesti esiin. Nykyisellään viestintä ei tavoita monia keskeisiä kohderyhmiä.

”Mutta ehkä kaikki ei ole vielä herännyt siihen, että **miten perustella omaa olemassaoloaan** tässä tavallaan aika radikaalissakin muutoksessa, mikä tässä toimintaympäristössä on ollut ja varsinkin, mitä se muutos tulee olemaan. Niin ehkä se on sellainen, että se pitäisi lähteä nimenomaan sieltä vapaan sivistystyön kentältä itsestään.”

”[–] erityisesti se tiedotus ja **tietoisuus tarjonnasta** olisi saavutettavissa erilaisissa kanavissa. Varmaan nuoret tavoittaa erilaisista someista ja muista ja varmaan ne osallistumisen muodot tietyllä tavalla pitää olla semmoisia matalan kynnyksen.”

”Sivistyksen teemavuodenkin yksi ajatus on ollut, että pyyhitään pölyt sivistyskäsitteen päältä, niin voi olla, että vapaa sivistystyö kuulostaa vanhanaikaiselta. Tai sitten se kytkeytyy ihmisten ajatuksissa tiettyihin taustoihin. Että ehkä se semmoinen jonkunlainen **brändääminen uudelleen** moderniin yhteiskuntaan enempi sopivaksi, niin on tärkeä.”

4. YHTEENVETO

MIHIN KANNATTA KIINNITTÄÄ HUOMIOTA?

Päätäjillä on yhdenmukainen näkemys, että vapaalla sivistystyöllä on tärkeä asema elinikäisessä oppimisessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa.

- Toiminnan brändiä pitäisi kuitenkin uudistaa. Käsitettä ei tunnisteta ja se vaikeuttaa toiminnan perustelemista. ”Vapaa” luo herkästi mielikuvan ”ei niin tärkeästä”.
- Toiminta ja sen merkitys pitää pystyä perustelemaan myös niille, jotka eivät tunne vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaa. Muutoin vaarana ovat suuremmat rahoituksen leikkaukset.
- Talousdiskurssi on vahva. Perustelussa kannattaa hyödyntää päättäjien suosimaa retoriikkaa (esim. puhe elinikäisestä oppimisesta ei tehoa).

Kilpailu ihmisten ajasta ja huomiosta kiristyy. Menestyminen tulevaisuudessa edellyttää nuorten sukupolvien parempaa tavoittamista.

- Se vaatii uudenlaista viestintää ja menemistä sinne, missä nuoret ovat.

MIHIN KANNATTAA KIINNITTÄÄ HUOMIOTA?

Muutosten keskellä ihmiset hakevat elämäänsä merkityksellisyyttä.

- Tässä avautuu vapaan sivistystyön oppilaitoksille mahdollisuuksia.

Vapaan sivistystyön oppilaitosten vahvuus on niiden ketteryys ja vapaus opetuksen muodollisesta sääntelystä.

- Tätä pitää osata hyödyntää myös tulevaisuudessa. Teknologia-, digi- ja kansalaistaitojen harjoittelulle on kasvava kysyntä.
- Myös kestävyysmurros ja maahanmuutto tuottavat uudenlaisia tarpeita, joihin sivistystyön oppilaitosten pitäisi pystyä reagoimaan nopeasti. Oppilaitokset voivat omassa toiminnassaan tukea ajattelutapojen muutosta.

TULOSTEN PEILAUUS YHTEISKUNNAN MUUTOKSIIN

- Suomen tulevaisuuden keskeisimpiä kysymyksiä on väestön sivistystaso. Kyse ei ole vain kansalaisten tietopohjasta, tutkinnoista ja oppineisuudesta, vaan myös ajattelun laaja-alaisuudesta, tiedon roolista, käyttäytymisestä sekä kyvystä ratkoa ongelmia ja menestyä.
- Panostus sivistykseen resonoi eriarvoisuuteen, keskustelukulttuurin kärjistymiseen, polarisaatioon ja ihmisten pahoinvointiin. Sivistys on keino puolustaa demokraattisen yhteiskunnan ydintä. Tämä tulisi ymmärtää sekä kansalaisten että päättäjien joukossa.
- Suomalaisen yhteiskunnan kansainvälistyminen jatkuu. Sivistyspalveluilla tuetaan kotoutumista, ja sivistys on pohja erilaisten ihmisten kohtaamiselle ja työelämän kansainvälistymiselle. Monikielisyys ja -kulttuurisuus vievät Suomea eteenpäin, kun kehityksessä ovat mukana sivistys, ihmisoikeudet ja osallisuus.

TULOSTEN PEILAUUS YHTEISKUNNAN MUUTOKSIIN

Sivistys on iso sana

- Väestön ikääntyminen muuttaa Suomea. Ikääntyneillä on elämäkokemusta ja tietoa, joka voi auttaa nuoria paineiden ja muutosten keskellä. Toisaalta vanhemmilla ikäryhmillä on opittavaa nuorilta. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat olla aloitteellisia tartuttaessa ikääntymisen mahdollisuuksiin ja sukupolvien yhteistyöhön.
- Sivistys on edellytys sille, että yhteiskuntaa osataan kehittää kestävästi ja vastata ilmasto- ja ympäristökriiseihin.
- Tieteen ja teknologian mahdollisuuksiin tarttuminen ja AI:n kielteisten puolien välttäminen edellyttävät oppineisuutta ja sivistystä.

SELVITYKSEN TEKIJÄT

Aino Heikkilä
YTM, kehityspäällikkö
aino.heikkila@e2.fi

Jenni Simonen
VTT, johtaja
(tutkimus ja kehittäminen)
jenni.simonen@e2.fi

Karina Jutila
YTT, toimitusjohtaja
karina.jutila@e2.fi

E2 Tutkimus palvelee kysely- ja haastattelututkimuksilla, tulkitsee tuloksia osana yhteiskunnan muutosta ja auttaa viestimään tuloksista. Nostamme esiin tilaajalle kriittiset tekijät ja uudet mahdollisuudet.